ADJECTIVUL *NIGER* ÎN OPERA VERGILIANĂ

Maria SUBI
(Universitatea de Vest din Timişoara)
maria_subi11@yahoo.com

The Adjective *Niger* in Virgil's Work
The adjective *niger* (3) 'black, wretched, sinister, fatal' occupies an important place amongst Virgilian chromatic terms, as its dark tone harmonizes with the atmosphere of melancholy and sorrow found in the work of the Latin poet. Used in opposition to *albus*(3) – the white of light, the white of day – *niger*(3) symbolically relates to the black of night (gloomy, ominous) or to the vast Hell**,** equally dominated by the same dark colour. An attribute of the night and of Hades, *niger* takes on a markedly negative value which is noticeable in all its contextual uses (e.g. its association with other elements, such as the dust, the darkness of woods, the clouds or the storm), just as black always remains a symbol of ugliness, destruction and evil.

Keywords: *niger (3), black, dark, night, hell, clouds, storm*

Adjectivul *niger* 'negru, închis la culoare, jalnic, nefericit, fatal' îndeplineşte un rol important în cromatica vergiliană, întrucât tenta sa întunecată se armonizează cu atmosfera de melancolie şi tristeţe din opera poetului latin (vezi Papu 1967: 37 ş.u.), o operă menită „propagandistic să fie un cântec triumfal", dar care se impregnează, „paradoxal", cu accente funebre, grave (*ibidem*: 39): *Sunt lacrimae rerum et mentem mortalia tangunt*[1] (*Aen*., I, 462) „Şi aice/ Se varsă, pătimirii, lacrimi, multe./ Iar inimile sunt şi-aici mişcate/ De tot ce pentru bietul om – durere-i"[2] (p. 58).

Aflat într-un puternic contrast cu *albus*(3), albul luminii, albul zilei însorite, „le jour ensoleillé qui verse une force vivifiante dans les âmes" (Schulbaum 1930-1931: 117), *niger*(3) – ca şi participiul *nigrans,-ntis* – desemnează, prin lărgire semantică, negrul în sine, lipsit de orice strălucire şi trist: „*Niger* devient […] le noir en soi, dans toutes ses nuances, sans que l'accent sois mis sur son éclat" (André 1949: 58). „Considéré alors comme une teinte désagréable et triste" (*ibidem*: 54), *niger*(3) se asociază, în chip simbolic, cu negrul nopţii, „qui supprime la clarté" (*ibidem*), anihilând lumina[3]: *Tectis hic Turnus in altis/ Jam mediam* ***nigra*** *carpebat* **nocte** *quietem* (*Aen*., VII, 413-414) „Acolo, în palatu-i falnic, Turnus/ La miez de noapte neagră doarme-n pace" (p. 351). ***Nigra*** *nox*, noaptea „oarbă, cu luna-n ceruri lipsă", reprezintă, de altfel, „un adevărat fundal al epopeii" vergiliene (Papu 1967: 41), un fundal sumbru însă, căci poetul mantuan, „L'Homère romain", a iubit şi el lumina zilei şi a învăluit în teroare şi mister noaptea lugubră: „a aimé lui aussi le jour clair, rayonnant, mais il a enveloppé de terreur et de mystère la nuit lugubre [...]. La nuit [..] est funeste et fatale" (Schulbaum 1930-1931: 117).

Funestă şi fatală este noaptea tragică a căderii Troiei, noapte care acompaniază, în surdină, un şir de violenţe şi drame greu de descris în cuvinte (*Quis cladem illius noctis, quis funera fando/ Explicet […]?*). Ca atare, vocabulele cu un colorit închis se înşiruie una după alta (*atra in nebula; Nox atra [...] umbra; noctis […] funera*) şi reconstituie, în toată oroarea sa, imaginea unei nopţi atroce – *nox* ***atra*** cum o califică Vergilius, recurgând la *ater*(3)[4], un sinonim afectiv al lui *niger*(3), care implică ideea de spaimă, nenorocire, moarte (vezi Ernout, Meillet

[1] Citatele din textul latin sunt date după ediţia Virgile 1929 (*Aen*.) şi după ediţia Virgile [1918] (*B., G*.).
[2] Pentru traducerile în limba română, vezi Publius Vergilius Maro 1994 şi idem 1997.
[3] Cât priveşte opoziţia întuneric-lumină, cf. Ceia [2002]: 98-99.
[4] Pentru o analiză în detaliu a lui *ater*, vezi Subi 2012: 375-384.

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

1959: 53; Marouzeau 1935: 152) şi care se integrează astfel în contextul sinistru, schiţat de poet cu ajutorul unei comparaţii expresive:

> *Inde lupi ceu/ Raptores* ***atra*** *in nebula quos improba ventris/ Exegit caecos rabies catulique relicti/ Faucibus exspectant siccis, per tela, per hostes/ Vadimus haud dubiam in mortem mediamque tenemus/ Urbis iter.* **Nox** ***atra*** *cava circumvolat umbra./ Quis cladem illius noctis, quis funera fando/ Explicet […]?* (*Aen*., II, 355-362) „Apoi, răzbind prin mijlocul cetăţii,/ Prin cetele vrăjmaşe înarmate,/ Ne îndreptăm spre-o moarte ce nu iartă:/ Ca lupii cei jăcmani, pe care-o foame/ Turbată-i scoate-orbiş prin întuneric,/ Căci, părăsiţi acasă, căţelandrii/ I-aşteaptă cu gâtlejurile-uscate. / Jur-împrejur de noi, smolita noapte/ Ca-ntr-un coşciug ne-mpresură în bezna-i./ Au cine-n vorbe ne-ar putea descrie/ Măcelul şi prăpădul nopţii-acelei/ De pomină?" (p. 101).

Istoria însângeratei nopţi (*cladem illius noctis*) este narată de Aeneas tot la ceas târziu, când stelele îndeamnă la somn (*suadentque cadentia sidera somnos*), aşa încât „o îndoită pânză nocturnă – aceea ce înfăşoară acţiunea propriu-zisă şi aceea ce înfăşoară reprezentarea ei în amintire – împrumută o densitate neobişnuită durerilor evocate" (Papu 1967: 41):

> *Et jam* **nox** *umida caelo/ Praecipitat suadentque cadentia sidera somnos./ Sed si tantus amor casus cognoscere nostros/ Et breviter Trojae supremum audire laborem,/ Quamquam animus meminisse horret luctuque refugit,/ Incipiam* (*Aen*., II, 8-13) „De altfel, din văzduh jilàva noapte/ Grăbeşte-se să cadă-asupra noastră,/ Iar stelele lainice la somn ne-ndeamnă./ Dar, dacă râvna ta-i atât de mare/ Ca să cunoşti păţaniile noastre,/ Ca să auzi, în câteva cuvinte,/ Şi zbaterea cea de pe urmă-a Troiei,/ Măcar că inima-mi se îngrozeşte/ De-atare amintiri, măcar că fuge/ De jalea lor, începe-voi, regină" (p. 81).

În aceeaşi ambianţă întunecată, colorată ostil, se desfăşoară şi unele secvenţe din pribegia troienilor, precum şi patimile Didonei, zguduită de furtunile mâniei: *magnoque irarum fluctuat aestu* (*Aen*., IV, 532), coborârea în Infern (*descensus ad Inferos*), episodul lui Nisus şi Euryalus, zborul Furiei etc., iar „tot acest mediu obscur" este străbătut „de nelinişte, de pândă, de frică, de presimţire, de cutremurare" (Papu 1967: 41):

> *Nam neque erant astrorum ignes nec lucidus aethra/ Siderea polus, obscuro sed nubila caelo,/ Et lunam in nimbo* **nox** *intempesta tenebat* (*Aen*., III, 585-587) „Nu se zăreau pe sus luciri de aştri,/ Nici bolta nu se limpezea cu stele/ În naltu-i creştet: nouri se-adunase/ Pe ceru-ntunecat: În neguri luna/ O ascunsese noaptea duşmănoasă" (p. 160); **Nox** *erat et placidum carpebant fessa soporem/ Corpora per terras silvaeque et saeva quierant/ Aequora, cum medio volvuntur sidera lapsu,/ Cum tacet omnis ager, pecudes pictaeque volucres,/ Quaeque lacus late liquidos quaeque aspera dumis/ Rura tenent, somno positae sub* **nocte** *silenti/ [Lenibant curas et corda oblita laborum]./ At non infelix animi Phoenissa, neque umquam/ Solvitur in somnos oculisve aut pectore* **noctem***/ Accipit* (*Aen*., IV, 522-531) „Venise noaptea. Pe întreg pământul,/ Cu trupuri istovite, firea toată/ Se înfrupta de-a somnului dulceaţă./ Şi codrii, şi-nspumatele talazuri/ Se mulcomiseră acum, la ceasul/ Când stelele erau la miez de cale/ În lunecuşul lor, când amuţeşte/ Ogorul tot, şi împistrite paseri,/ Şi turme, şi făpturile din lacuri/ Cu apă străvezie pân'departe,/ Şi cele de prin asprele hăţişuri:/ Astâmpărate-n somn, sub pacea nopţii,/ Uitau de griji, cu inime uşoare…/ …Nu însă şi nefericita Dido:/ Nicicând fiinţa ei încrâncenată/ Nu se destramă-n somn; în ochi, pe sânu-i/ Nicicând alinul nopţii nu s-aşază" (p. 203); *Ibant obscuri sola sub* **nocte** *per umbram* (*Aen*., VI, 268) „Umbrateci naintau în noapte singuri" (p. 285); **noctis***que per umbram/ Castra inimica petunt* (*Aen*., IX, 314-315) „Şi-n negrul nopţii toi se-ndireptează/ Spre tabăra vrăjmaşă" (p. 443); *Et galea Euryalum sublustri* **noctis** *in umbra/ Prodidit immemorem radiisque adversa refulsit* (*Aen*., IX, 373-374) „Pe Euriàl, nechibzuitul, coiful/ Îl dă-n vileag, izbit de-a lunii raze,/ Ce umbra deasă-a nopţii-o subţiară" (p.446); *Nec longum in medio tempus, cum clamor ad aures/ Pervenit, ac videt Euryalum, quem jam manus omnis/ Fraude loci et* **noctis***, subito turbante tumultu,/ Oppressum rapit et conantem plurima frustra* (*Aen*., IX, 395-398) „Câteva clipe mai târziu, un strigăt/ I-ajunge la urechi; îl şi zăreşte/ Pe Euriàl: necunoscând meleagul/ Şi-mpresurat de bezna

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

cea vicleană,/ Iscându-se-o năvală neaşteptată,/ Fu prins şi dus: zadarnică-i acuma/ Zbaterea lui cea multă" (p. 447); *Non secus ac nervo per nubem impulsa sagitta,/ Armatam saevi Parthus quam felle veneni,/ Parthus sive Cydon, telum immedicabile torsit,/ Stridens et celeres incognita transilit umbras;/ Talis se sata* **Nocte** *tulit* (*Aen*., XII, 856-860) „Ca o săgeată unsă/ Cu-amar venin, zvârlită printre nouri/ De-un part sau de-un cidon, o armă iute/ Ce şuierând, de nimenea ştiută,/ Străbate sprinten negurile nopţii/ Şi căşună o rană făr' tămadă, –/ Aşa s-a repezit odrasla Beznei" (p. 625).

Zugrăvită în tonuri mohorâte, noaptea înseamnă obscuritate, întuneric, dar şi suferinţă, nimicire, moarte: „La nuit c'est l'obscurité par excellence [...]. La nuit c'est la souffrance, l'anéantissement, la mort" (Schulbaum 1930-1931: 118), astfel că Vergilius împresoară substantivul *nox* cu adjective din gama cromatică a lui *niger*(3): *ater*(3) 'negru, închis la culoare, îngrozitor, cumplit, nefast', *caecus*(3) 'orb, negru', *fuscus*(3) 'sumbru, negru', *obscurus*(3) 'întunecat, negru', *opacus*(3) 'întunecos, negru'. Luate laolaltă, aceste adjective accentuează senzaţia de spaimă şi deznădejde, „augmentent l'impression de la terreur et de l'abbattement" (*ibidem*: 119), alimentând registrul descendent al creaţiei vergiliene (vezi Papu 1967: 41):

Multaque per ***caecam*** *congressi proelia* **noctem***/ Conserimus* (*Aen*., II, 397-398) „şi, prin noaptea oarbă,/ Ne-am prins în greu încaier cu vrăjmaşii" (p. 103); *Illi etiam, si quos* ***obscura*** **nocte** *per umbram/ Fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,/ Apparent* (*Aen*., II, 420-422) „Acuma se ivesc şi cei pe care/ În umbra cea posomorâtă-a nopţii/ Îi risipiserăm cu-nşelăciune/ Şi-i hărţuiserăm prin urbea toată" (p. 104); *Diffugient comites et* **nocte** *tegentur* ***opaca*** (*Aen*., IV, 123) „Fugi-vor/ Încoace şi-ncolò însoţitorii/ Învăluiţi în negrul întuneric" (p. 181); *Hinc exaudiri voces et verba vocantis/ Visa viri,* **nox** *cum terras* ***obscura*** *teneret* (*Aen*., IV, 460-461) „Când oarba noapte stăpânea pământul,/ Din fundul lui i se păru c-aude/ Pe soţul ei dintâi la el chemând-o/ Cu viersul şi cu vorba-i cunoscută" (p. 199); *Quale per incertam lunam sub luce maligna/ Est iter in silvis, ubi caelum condidit umbra/ Juppiter et rebus* **nox** *abstulit* ***atra*** *colorem* (*Aen*., VI, 270-272) „Aşa e drumul prin păduri, când luna,/ Acum ieşind din nori, acum ascunsă,/ Lumina-şi micşorează, iară Joe/ Cu umbră podideşte tot văzduhul;/ Şi toatelor, din lumea asta, lucruri,/ O noapte maşteră le-a şters culoarea" (p. 285); **Nox** *ruit et* ***fuscis***[1] *tellurem amplectitur alis* (*Aen*., VIII, 369) „Coboară noaptea şi cu negre aripi/ Pământul îl cuprinde" (p. 399); *arcemque tenebant,/ Defensi tenebris et dono* **noctis** ***opacae*** (*Aen*., VIII, 657-658) „iar acuma/ Cercau să cucerească cetăţuia/ Sub scutul des al nopţii-ntunecoase" (p. 414).

Culoarea sumbră domină însă nu numai spaţiul nocturn, ci şi Infernul: „La couleur sombre domine également les passages où il est question des Enfers. C'est, par opposition à la lumière, symbole de vie, un royaume obscur" (Pelletier-Michaud 2007: 45; cf. Schulbaum 1930-1931: 124). Opus vieţii terestre (vezi André 1949: 342), desfăşurate la lumina clară a zilei – „une lumière claire, lumière de jour" (Schulbaum 1930-1931: 120) –, cât şi Câmpiilor Elizee, învăluite într-o dulce lumină purpurie: *Largior hic campos aether et lumine vestit/ Purpureo* (*Aen*., VI, 640-641), regatul subpământean al lui Hades se defineşte prin absenţa luminii, „l'absence de lumière" (Pelletier-Michaud 2007: 45; cf. Schulbaum 1930-1931: 120-121). De aici – şi înfăţişarea lucrurilor în negru, tentă ce joacă un rol extrem de important, întrucât simbolizează noaptea morţii: „L'idée [...] de perte de lumière entraîne la représentation des objets en noir, teinte qui joue le rôle le plus important [...], symbolisant d'autre part la nuit de la mort" (André 1949: 342). Prin urmare, *niger* constituie un epitet obişnuit al Tartarului, ecuaţia *niger* = 'mohorât, întunecat', în contrast cu 'deschis, clar', fiind evidentă în descrierea lumii htoniene, cu zeii săi şi cu toate elementele ce ţin de geografia sa – fluviu, lac, codru etc. (vezi *ibidem*: 54-55, 363):

[1] În exemplul dat, ***fuscis*** nu determină în mod direct substantivul *nox*, dar se referă la el, ***fuscis*** *[...] alis*, aripile negre – ale Nopţii, în cazul de faţă – constituind un clişeu poetic frecvent întâlnit în poezia latină (vezi André 1949: 364-365).

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

Stant arae circum, et crines effusa sacerdos/ Ter centum tonat ore deos, Erebumque Chaosque/ Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianae./ Sparserat et latices simulatos fontis Averni,/ Falcibus et messae ad lunam quaeruntur ahenis/ Pubentes herbae ***nigri*** *cum lacte veneni;/ Quaeritur et nascentis equi de fronte revulsus/ Et matri praereptus amor./ Ipsa molam, manibusque piis, altaria juxta,/ Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,/ Testatur moritura deos et conscia fati/ Sidera* (*Aen*., IV, 509-520) „Jur-împrejur, altare se înalţă,/ Iar preoteasa despletită, tună/ Din gură de trei ori pe cei o sută/ De zei ai iadului, chemând Erébul/ Şi Haosul; pe Hécate, zeiţa/ Cu trupul întreit, fecioara Diana,/ Cu întreita ei înfăţişare./ Stropise preajma: picurii de apă/ Întruchipau a iadului izvoare;/ Mai caută şi frageda ierbuşcă/ Tăiată cu o secere de-aramă,/ Pe lună, noaptea: zămuie dintr-însa/ Veninul negru; caută şi moţul/ Smuls mânzului la naştere din frunte,/ Să nu-l înşface iapa. Turta sfântă/ Cu mâini lăute o aduce Dido/ Lângă altar, cu haina desfăcută,/ Cu un picior desculţ; din pragul morţii,/ Pe zei şi-i cheamă ea acum ca martori/ Şi stelele, de-ursita-i ştiutoare" (p.202-203); *Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est/ Bis Stygios innare lacus, bis* ***nigra*** *videre/ Tartara et insano juvat indulgere labori,/ Accipe quae peragenda prius* (*Aen*., VI, 133-136) „Dacă totuşi/ Atât de mare-ţi este-n suflet râvna,/ Atât de mare jindul de-a străbate/ În două rânduri mlaştina stigiană/ Şi Tártarul cel negru-n două rânduri/ De a-l vedea; de-ţi place ţie-o trudă/ De om nebun să-nfrunţi, atunci ascultă/ Ce trebuie plinit mai înainte" (p. 278); *Spelunca alta fuit vastoque immanis hiatu,/ Scrupea, tuta lacu* ***nigro*** *nemorumque tenebris,/ Quam super haud ullae poterant impune volantes/ Tendere iter pennis: talis sese halitus* ***atris***[1]*/ Faucibus effundens super ad convexa ferebat! / [Unde locum Graji dixerunt nomine Aornon.]* (*Aen*., VI, 237-242) „O peşteră era acolo,/ De necuprins, cu-o gură uriaşă/ Tăiată-n stâncă, bine străjuită/ De-un negru tău, de bezna cea codreană./ Şi nici o zburătoare pe deasupra/ Nevătămată nu putea să treacă:/ Aşa se revărsa, din hău ca smoala,/ Duhoarea, risipindu-se-n tărie./ (De-aceea îi şi zic „Aornon"/ Tărâmului acest)" (p. 283-284); *Taenarias etiam fauces, alta ostia Ditis,/ Et caligantem* ***nigra***[2] *formidine lucum/ Ingressus, Manesque adiit regemque tremendum* (*G*., IV, 467-469) „Intrând deci chiar în grota din Tenarum,/ Adâncă poartă a lui Dis, şi-n crângul/ Întunecat de-o neagră spaimă, iată-l,/ Se duce-n lumea manilor şi către/ Stăpânul de temut" (p. 244); *Quos circum limus* ***niger*** *et deformis harundo/ Cocyti tardaque palus inamabilis unda/ Alligat, et noviens Styx interfusa coercet* (*G*., IV, 478-480) „Jur-împrejur îi cinge glodul negru,/ Cocitul cu nesuferite trestii/ Şi-un tău scârbelnic cu stătută apă;/ Şi, răsfirându-se băltit la mijloc,/ Cu nouă brâuri Stixul strâns îi ţine" (p. 245).

Negrul – ce sugerează moartea şi adâncimile locuinţei morţilor – se regăseşte şi în culoarea animalelor aduse ca jertfă zeilor infernali (vezi Schulbaum 1930-1931: 124; Pelletier-Michaud 2007: 47-48)[3], iar tot ce se raportează într-un fel sau altul la tărâmul lui Dis primeşte acelaşi calificativ (vezi André 1949: 362):

Nigram *Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam* (*Aen*., III, 120) „Mănosului Zefir, mioară albă/ I-a închinat; Furtunii – una neagră" (p. 135); *caedit binas de more bidentes/ Totque sues, totidem* ***nigrantes*** *terga juvencos,/ Vinaque fundebat pateris animamque vocabat/ Anchisae magni Manesque Acheronte remissos* (*Aen*., V, 96-99) „Deci două, după datină, mioare/ Înjunghie, şi doi porci, şi toţi atâţia/ Juncani, pe spate negri. Iar din cupe/ El varsă vin şi cheamă-al lui Anhise,/ Slăvitul, suflet, şi pe Mani îi cheamă,/ Ca, slobozi din infern, să vină iarăşi" (p. 224); *non me impia namque/ Tartara habent, tristes umbrae; sed amoena piorum/ Concilia Elysiumque colo. Huc casta Sibylla/* ***Nigrarum*** *multo pecudum te sanguine ducet* (*Aen*., V, 733-736) „Dar nu în

[1] Echivalent expresiv al lui *nigris*.

[2] Termenul semnifică aici „oribil, îngrozitor" (vezi André 1949: 57).

[3] Dacă jertfele animale în cinstea lui Pluto, stăpânul Infernului, erau jertfe de animale negre, împodobite cu panglici negre, cadrul ales pentru aceste ceremonii era şi el negrul nopţii (vezi Chevalier, Gheerbrant 1995: 337): *Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras* (*Aen*., VI, 252) „Apoi, spre slava regelui din Tártar,/ Ridică un altar s-aducă jertfe/ La miez de noapte" (p. 284).

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

Tartar/ Hălăduiesc, cu jalnicele-i umbre,/ Ci la soborul drepţilor, acolo,/ În Eliseu, unde-i meleagul dulce./ Te va petrece-ntr-acolò Sibila,/ Fecioara, când îmbelşugat va curge/ Din negrele mioare sânge, sânge" (p. 257); *Sedibus hunc refer ante suis et conde sepulcro./ Duc* ***nigras*** *pecudes; ea prima piacula sunto./ Sic demum lucos Stygis et regna invia vivis/ Aspicies* (*Aen*., VI, 152-155) „redă-l ţărânii/ Şi-aşază-l în mormânt, unde-i e locul./ Mioare negre du acolo, asta/ Să fie-ntâia jertfă-a ispăşirii./ Aşa vedea-vei, pân'la urmă, crângul/ De lângă Stix şi ţara-n care viii/ Nu pot răzbate" (p. 279); *Quattuor hic primum* ***nigrantes*** *terga juvencos/ Constituit frontique invergit vina sacerdos,/ Et, summas carpens media inter cornua saetas,/ Ignibus imponit sacris, libamina prima,/ Voce vocans Hecaten caeloque Ereboque potentem* (*Aen*., VI, 243-247) „Iar preoteasa/ Aduce patru junci, pe spate negri,/ Le varsă vin pe frunte; dintre coarne/ Smulgându-le un smoc de păr, îl pune/ Pe focul sfânt, ca prim prinos Hecatei,/ Cu glas înalt chemând-o pe zeiţa/ Puternică-n Infern ca şi în ceruri" (p.284); *Post, ubi nona suos aurora ostenderit ortus,/ Inferias Orphei Lethaea papavera mittes/ Et* ***nigram*** *mactabis ovem lucumque revises:/ Placatam Eurydicen vitula venerabere caesa* (*G*., IV, 544-547) „În ziua-a noua,/ Când vor luci întâii zori în zare,/ Pe-Orféu cu macii-uitării prinoseşte-l,/ Jertfeşte o mioară bucălaie/ Şi du-te iar în codru; cu-o viţică/ Cinsteşte-o pe-Euridice, mulcomind-o" (p. 249).

Atribut infernal şi funebru, *niger*(3) dobândeşte „une […] valeur péjorative" (André 1949: 54), care apare şi în alte contexte, în care „la couleur noire sert à peindre ce qui est épouvantable, terrifiant, sinistre" (Schulbaum 1930-1931: 122). El ne oferă astfel o reprezentare a lumii în tonuri triste, posomorâte, întrucât se asociază nu doar cu negrul nopţii şi al Hadesului, ci şi cu alte elemente care afectează albul zilei, „la clarté" (André 1949: 54): praful, ce murdăreşte şi întunecă, „salit et ternit" (*ibidem*: 341), o sumbră imagine silvestră, „la tache sombre d'une forêt" (*ibidem*: 55-56) sau norii, ce obscurizează cerul, „nuages obscurcissant le ciel" (*ibidem*: 54) şi a căror coloratură închisă – căci norul „blanc" din literatura modernă „est absolument absent de la latine" – evocă mereu vremea rea, furtuna şi ploile (vezi *ibidem*: 334-335):

Jam vacuo laetam caelo speculatus et alis/ Plaudentem, ***nigra*** *figit sub* **nube** *columbam* (*Aen*., V, 515-516) „voioasă,/ Din aripe bătând pe cerul luced/ Se nalţă hulubiţa; o ţinteşte/ Şi, când să treacă sub un negru nour,/ O nimere" (p. 245-246); *undique colles/ Inclusere cavi et* ***nigra*** *nemus* **abjete** *cingunt* (*Aen*., VIII, 598-599) „O prejmuie de pretutindeni dealuri,/ O vale adâncind, şi-o împresoară/ Jur-împrejur brădişurile negre" (p. 411); *Hic subitam* ***nigro*** *glomerari* **pulvere** *nubem/ Prospiciunt Teucri ac tenebras insurgere campis* (*Aen*., IX, 33-34) „Troienii/ Zăresc un nor de negru colb ce-n pripă/ Se-nvârteje şi-ntunecă cohalmul" (p. 428); *Pinea silva mihi multos dilecta per annos/ Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,/* ***Nigranti*** **picea** *trabibusque obscurus acernis* (*Aen*., IX, 85-87) „Aveam pe vârful Idei o pădure –/ De-a lungul multor ani, o îndrăgisem –/ O rarişte de brazi, întunecată,/ Şi de arţari; acolo credincioşii/ Îmi aduceau prinoase" (p. 431); *Silva fuit late dumis atque* **ilice** ***nigra****/ Horrida* (*Aen*., IX, 381-382) „A fost, cândva, un codru pân'departe,/ Stufos: stejari întunecaţi, hăţişuri" (p. 446); *at illa leves caeli delapsa per auras/ Insonuit* ***nigro*** *circumdata* **turbine** *corpus* (*Aen*., XI, 595-596) „şi nimfa lunecă din slavă:/ Vârtej de negri nori o împresoară,/ Văzduhul fâşâind de fâlfâirea-i" (p. 557); *Luna revertentes cum primum colligit ignes,/ Si* ***nigrum*** *obscuro comprenderit* **aëra** *cornu,/ Maximus agricolis pelagoque parabitur imber* (*G*., I, 427-429) „Când luna îşi adună iarăşi jarul/ Întoarsei străluciri, de-mbrăţişează/ Cu coarnele umbrite-un negru nour,/ Atunci grozave ploi îi ameninţă/ Pe truditorii-n ţarini şi pe mare" (p. 151).

Strâns legată de prezenţa norilor, furtuna este percepută ca un fenomen cumplit şi, pentru a scoate în evidenţă caracterul său monstruos, poetul o defineşte ca *turbo* ***niger*** sau ***atra*** *tempestas*, formule destinate să traducă sentimentul de groază în faţa dezlănţuirii stihiilor: „La détermination de la tempête par la couleur noire exprime par excellence toute l'horreur de ce phénomène de la nature plutôt qu'il ne le décrit" (Schulbaum 1930-1931: 123). Iată şi versurile

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

vergiliene, care înregistrează, extrem de plastic, „drama aerului violent”[1] :

> *His ego* ***nigrantem*** *commixta grandine* **nimbum** *[…]/ Desuper infundam et tonitru caelum omne ciebo* (*Aen*., IV, 120, 122) „Deasupră-le, un negru nor vărsa-voi/ Cu grindină amestecat, iar cerul/ Întreg cu tunete răzbubui-l-voi” (p. 181); *Vix haec ediderat, cum effusis imbribus* ***atra****/* **Tempestas** *sine more furit tonitruque tremiscunt/ Ardua terrarum et campis ruit aethere toto/ Turbidus* **imber** *aqua densisque* ***nigerrimus*** *austris* (*Aen*., V, 693-696) „Nici nu sfârşise bine, când, năprasnic,/ Se şi dezlănţuie, ca niciodată,/ Furtuna neagră, cu potop de ploaie,/ Şi se cutremură de tunet munţii/ Şi şesul. Se rostógole de-a valma/ Şuvoiul tulbure din norii negri/ Învălmăşiţi de vânt” (p. 255); *ita* **turbine** ***nigro****/ Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantes* (*G*., I, 320-321) „Şi astfel, în vârteju-i de tenebre,/ Furtuna mână paiele uşoare/ Zburătăcindu-le” (p. 145); *Saxa per et scopulos et depressas convalles/ Diffugiunt, non, Eure, tuos neque solis ad ortus,/ In Borean Caurumque, aut unde* ***nigerrimus*** **Auster***/ Nascitur et pluvio contristat frigore caelum* (*G*., III, 276-279) „Se răzleţesc apoi în goană, însă/ Nu către tine, Eurus, nici spre Soare-/ Răsare, ci spre Bóreas şi Caurus/ Sau spre acel tărâm, de unde vine/ Preantunecatul Austru, ce-obideşte/ Cu recea-i jilăveală-ntreg văzduhul” (p. 202).

Raportat astfel mereu la ceea ce este întunecat, urât, ameninţător, groaznic, *niger*(3) dezvoltă, alături de sensul său strict fizic, o mulţime de sensuri figurate (vezi André 1949: 56-57), subsumate însă aceleiaşi arii sumbre, dat fiind că negrul determină un complex de stări emoţionale negative: „le noir c’est la douleur, la peine, l’effroi, la dépression, le deuil, etc.”[2].

Referinţe bibliografice:

ANDRÉ, J. 1949: *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*, Paris, Librairie C. Klincksieck.

BACHELARD, Gaston 1997: *Aerul şi visele. Eseu despre imaginaţia mişcării*, traducere de Irina Mavrodin, în loc de prefaţă: *Dubla legitimitate* de Jean Starobinski, traducere de Angela Martin, Bucureşti, Editura Univers.

BARAN, Neculai V. 1983: *Les caractéristiques essentielles du vocabulaire chromatique latin (Aspect général, étapes de développement, sens figurés, valeur stylistique, circulation)*, in *Aufstieg und Niedergang der römischen Welt*, II, Berlin, New York, Walter de Gruyter, p. 321-411.

CEIA, Valy [2002]: *Narativ şi descriptiv în* ***Ţiganiada*** *lui I. Budai-Deleanu*, [Timişoara], Editura Universităţii de Vest.

CHEVALIER, Jean, GHEERBRANT, Alain 1995: *Dicţionar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, volumul 2, *E–O*, Bucureşti, Editura Artemis.

ERNOUT, A., MEILLET, A. 1959: *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots, quatrième édition*, Paris.

GAFFIOT, Félix [1934]: *Dictionnaire français-latin*, Paris, Hachette.

GUŢU, G. 1983: *Dicţionar latin-român*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

MAROUZEAU, J. 1935: *Traité de stylistique appliquée au latin*, Paris, Les Belles Lettres.

PAPU, Edgar 1967: in prefaţă la Vergiliu, *Eneida*, traducere de Eugen Lovinescu, text şi note de Eugen Cizek, prefaţă, note finale de Edgar Papu, Bucureşti, Editura Tineretului.

PELLETIER-MICHAUD, Lydia 2007: *Couleurs, lumière et contrastes chez les lyriques grecs et les élégiaques latins*, mémoire présenté à la Faculté des études supérieures de l’Université Laval dans le cadre du programme de maîtrise en études anciennes pour l’obtention du grade de maître ès arts (M. A.), Département des Littératures, Faculté des Lettres, Université Laval, Quebec.

SCHULBAUM, Sophie 1930-1931: *La symbolique de la lumière et des couleurs chez Virgile*, in *Eos*, XXXIII, p. 117-135.

SUBI, Maria 2012: *Un termen cromatic vergilian:* ***ater***, in volumul *In magistri honorem Vasile Frăţilă. 50 de ani de carieră universitară*, volum coordonat de Ana-Maria Pop, Târgu-Mureş, Editura Ardealul, p. 375-384.

VERGILIUS, Publius Maro 1997: *Bucolice. Georgice*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Amarcord.

[1] Gaston Bachelard 1997: 235.

[2] Neculai V. Baran 1983: 364.

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)

- 1994: *Eneida*, prefaţă şi traducere din limba latină: G.I. Tohăneanu, note şi comentarii, glosar: Ioan Leric, Timişoara, Editura Antib.
- 1929: *Oeuvres. L'Énéide*, avec une introduction biographique et littéraire, des notes critiques et explicatives, des gravures, des cartes et un index par Paul Lejay, Paris, Librairie Hachette.
- [1918]: *Oeuvres*, texte latin, publiées avec une introduction biographique et littéraire, des notes critiques et explicatives, des gravures, des cartes et un index par F. Plessis et P. Lejay, Paris, Librairie Hachette.

BDD-A8590 © 2013-2014 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.15 (2026-09-14 15:13:09 UTC)